

Citation / Atıf: Özyayracı, Y. (2026). Bağımlılık İçinde Ayrışma: Karşılıklı Bağımlılık, Ticaret Savaşları ve Kamu Maliyesinin Stratejik Dönüşümü. *Journal of Public Economy and Public Financial Management*, 6(1), 85-100. <https://doi.org/10.71284/jpepfm.2026616>.

RESEARCH ARTICLE / ARAŞTIRMA MAKALESİ

BAĞIMLILIK İÇİNDE AYRIŞMA: KARŞILIKLI BAĞIMLILIK, TİCARET SAVAŞLARI VE KAMU MALİYESİNİN STRATEJİK DÖNÜŞÜMÜ

Yunus Emre ÖZAYRANCI¹

Özet

Bu çalışma, küresel ekonomide artan ticaret savaşlarını kapitalizmin tarihsel gelişimi içinde analiz ederek, karşılıklı bağımlılık ile ayrışma arasındaki diyalektik ilişkiyi kamu maliyesi perspektifinden incelemektedir. Literatürde ticaret savaşları çoğunlukla dış ticaret politikaları ve güç dengesi bağlamında ele alınırken, bu çalışma söz konusu çatışmaların mali ve kurumsal boyutlarını merkeze almaktadır. Araştırmanın temel sorusu, ticaret savaşlarının kapitalizmin evrimi içinde hangi mali araçlar aracılığıyla yeniden üretildiği ve kamu maliyesinin bu süreçte nasıl stratejik bir işlev üstlendiğidir. Yöntem olarak tarihsel-karşılaştırmalı analiz ve ekonomi politik yaklaşımı benimsenmiştir. Merkantilist rekabetten Bretton Woods düzenine, neoliberal küreselleşmeden ABD-Çin ticaret savaşına uzanan süreç incelenmiştir. Bulgular, ticaret savaşlarının yalnızca gümrük tarifeleriyle sınırlı olmadığını; kamu harcamaları, sübvansiyonlar, borçlanma politikaları ve sanayi teşvikleri gibi mali enstrümanlar aracılığıyla kurumsal bir nitelik kazandığını göstermektedir. Çalışma, karşılıklı bağımlılığın ortadan kalkmadığını; aksine kamu maliyesi araçları üzerinden yeniden biçimlendirildiğini ortaya koymakta ve kamu maliyesinin küresel ayrışma süreçlerinde artan ölçüde stratejik bir politika alanı olarak konumlandığını analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ticaret Savaşları, Karşılıklı Bağımlılık, Ayrışma Stratejisi, Kamu Maliyesi, Mali Egemenlik

JEL Kodu: F13, H50, P16

DECOUPLING WITHIN INTERDEPENDENCE: TRADE WARS AND THE STRATEGIC TRANSFORMATION OF PUBLIC FINANCE

Abstract

This study analyzes the increasing trade wars in the global economy within the historical evolution of capitalism, examining the dialectical relationship between interdependence and separation from a public finance perspective. While the existing literature primarily addresses trade wars in terms of trade policy instruments and power politics, this study centers on their fiscal and institutional dimensions. The main research question investigates through which fiscal

¹ Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, yunusemre.ozay@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9049-4264

This is an open access paper distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

instruments trade wars are reproduced across different phases of capitalism and how public finance assumes a strategic function in this process.

Methodologically, the study adopts a historical-comparative analysis grounded in political economy. It traces the transformation of trade conflicts from mercantilist rivalry to the Bretton Woods order, from neoliberal globalization to the contemporary U.S.–China trade war. The findings indicate that trade wars extend beyond tariff measures and acquire an institutional character through fiscal instruments such as public expenditures, subsidies, borrowing policies, and industrial incentives. The study further demonstrates that interdependence has not disappeared; rather, it has been reconfigured through public finance instruments, positioning public finance as an increasingly strategic policy domain in contemporary processes of global separation.

Keywords: Trade Wars, Interdependence, Strategy of Separation, Public Finance, Fiscal Sovereignty

JEL Codes: F13, H50, P16

1. GİRİŞ

Modern dünya ekonomisi, 21. yüzyılın üçüncü on yılına girerken yalnızca ticari bir rekabetle değil, karşılıklı bağımlılığın bizzat bir araç olarak kullanıldığı yeni bir evreyle karşı karşıyadır. “Silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık” (weaponized interdependence) olarak kavramsallaştırılan bu süreç, ekonomik ilişkilerin artık salt piyasa dinamikleriyle değil, stratejik mali müdahalelerle şekillendiğini göstermektedir. Nitekim 2024 yılında ABD’nin Çin menşeli ürünlere uyguladığı tarifelerin %47,5 seviyesine yükselmesi ve Çin’in küresel ticaret fazlasının 1 trilyon dolar eşliğini aşması, sıradan bir gümrük geriliminin ötesine geçtiğini ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler, modern devletlerin mali kapasitelerini ve egemenlik alanlarını yeniden tahkim etme arayışının somut yansımalarıdır.

Kapitalist üretim tarzının temel dinamikleri, karşılıklı bağımlılık ile ayrılmayı eş zamanlı olarak üretmektedir. Marx’ın (1867/2013) işaret ettiği üzere kapitalizm, ekonomik ve toplumsal ilişkileri küresel ölçekte birbirine bağlarken, eşitsizlik ve mülksüzleştirme biçimlerini de derinleştirmektedir. Harvey’nin (2005) “mülksüzleştirerek birikim” kavramı bu eğilimin güncel hallerini açıklamada önemli yer tutmaktadır. Günümüzde ticaret savaşları, finansal bloklamalar ve jeopolitik gerilimler söz konusu ayrıştırıcı dinamiğin yeni biçimleri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ticaret savaşlarını yalnızca dış ticaret politikalarına indirgenebilecek geçici çatışmalar olarak değerlendirmek eksik kalacaktır. Her ticaret savaşı, gümrük vergileri, kamu harcamaları, sübvansiyonlar ve borçlanma politikaları aracılığıyla şekillenen bir maliye politikası refleksi taşımaktadır. Bu yönüyle ticaret savaşları, kamu maliyesinin hem ayırıcı hem de bağ kurucu kapasitesinin somutlaştığı kritik kırılma anları olarak okunabilir.

Bu çalışma, ticaret savaşlarının tarihsel seyri üzerinden kapitalizmin “ayırma stratejilerini” nasıl yeniden ürettiğini ve karşılıklı bağımlılık kavramının bu süreçte nasıl dönüşüme uğradığını analiz etmektedir. 16. yüzyıldaki merkantilist rekabetten sanayi devrimine, sömürgecilikten Bretton Woods düzenine ve neoliberal küreselleşmeye uzanan tarihsel hat boyunca ticaret savaşlarının geçirdiği değişim ele alınmakta ve 21. yüzyıldaki ABD–Çin rekabeti bu süreklilik içinde konumlandırılmaktadır.

Bu tarihsel ve kavramsal çerçeveden çalışma, ticaret savaşlarını yalnızca ekonomik rekabetin bir sonucu olarak değil, kamu maliyesinin bağ kurucu ya da ayrıştırıcı potansiyelinin yeniden tanımlandığı bir süreç olarak değerlendirmektedir.

2. TİCARET SAVAŞLARININ TARİHSEL ARKA PLANI

Ticaret savaşları yalnızca ekonomik çıkar çatışmaları olarak değil, kapitalizmin tarihsel süreç içinde ürettiği “ayırışma stratejilerinin” bir aracı olarak değerlendirilebilir. Kapitalist sistemin her evresinde karşılıklı bağımlılık ile ayırışma eğilimi iç içe ilerlemiştir. Devletler bir yandan ticaret ve finans ağları üzerinden birbirine eklemelerken, diğer yandan mali egemenliklerini korumak ya da güçlendirmek amacıyla bu bağları sınırlandırmaya yönelmiştir. Bu gerilimli yapı, hem ekonomik krizlerin hem de mali reformların arka planını oluşturmuştur.

Bu nedenle ticaret savaşlarının tarihsel seyrini incelemek, günümüz küresel ekonomisinde kamu maliyesinin değişen rolünü anlamak açısından önemli bir zemin sunmaktadır. Her tarihsel dönemde ticaret savaşları, yalnızca mal ve sermaye hareketlerini değil, vergi politikalarını, kamu harcamalarını ve mali kapasiteyi de yeniden şekillendirmiştir. Bu bölümde merkantilizmden neoliberal küreselleşmeye ve günümüzün ABD-Çin rekabetine uzanan süreçte, devletlerin mali araçları hangi amaçlarla kullandığı ve ekonomik rekabetin maliye politikaları ile egemenlik ilişkileriyle nasıl kesiştiği ele alınmaktadır.

2.1. Merkantilizm ve Erken Ticaret Rekabeti

Bugün tanıklık ettiğimiz ticaret savaşlarının kökeni, 16. ve 17. yüzyıl Avrupa’sının merkantilist ekonomi-politik zemininde aranabilir. Merkantilizm, zenginliği altın ve gümüş birikimiyle özdeşleştiren ve devlet gücünü ekonomik birikimle doğrudan ilişkilendiren bir düşünce sistemidir (Heckscher, 1935). Bu dönemde ulusal zenginlik dış ticaret fazlasıyla ölçülmüş, ihracatın teşviki ve ithalatın sınırlandırılması maliye politikasının temel öncelikleri hâline gelmiştir. Devlet bu süreçte düzenleyici bir aktör olmanın ötesine geçmiş, gümrük tarifeleri, ihracat primleri ve tekel imtiyazları gibi araçlarla ekonomik alanı doğrudan yönlendirmiştir.

Merkantilist dönemde “maliye politikası” kavramı bugünkü kurumsal anlamını henüz kazanmamış olsa da fiskal devletin temelleri bu dönemde atılmıştır. Avrupa monarşileri, savaşların ve kolonileşmenin yüksek maliyetlerini karşılamak için vergi sistemini merkezileştirmiş ve mali idareyi ulusal ölçekte örgütlemiştir (O’Brien, 1988). Böylece kamu gelirleri ile askeri güç arasındaki bağ daha görünür hâle gelmiştir. Ticaret gelirleri ulusal güvenliğin finansmanıya doğrudan ilişkilendirilmiş, mali kapasite egemenliğin temel unsuru olarak değerlendirilmiştir.

Bu dönemin çarpıcı örneklerinden biri, İngiltere ile Hollanda arasında 17. yüzyılda yaşanan Deniz Savaşları’dır. Söz konusu çatışmalar yalnızca askeri rekabetten ibaret değildir; deniz ticareti yolları ve gümrük gelirleri üzerinde kontrol mücadelesi anlamına gelmektedir. İngiltere’nin 1651 tarihli Navigation Acts düzenlemesi, ithalatın yalnızca İngiliz gemileriyle yapılmasını zorunlu kılarak ticaret gelirlerini doğrudan ulusal hazineye yönlendirmiştir (Findlay & O’Rourke, 2007). Böylece ticaret, sıradan bir ekonomik faaliyet olmaktan çıkmış ve stratejik bir mali araç niteliği kazanmıştır.

Merkantilist dönemde ticaret savaşları, ekonomik rekabet kadar mali bağımsızlık arayışının da bir ifadesiydi. Devletler zenginliği sıfır toplamlı bir oyun olarak görmüş ve diğer ülkelerin kaybı pahasına kendi kapasitesini artırmaya yönelmiştir. Bu nedenle merkantilizm hem ekonomik hem de mali anlamda erken dönem bir “ayırışma stratejisi” olarak okunabilir. Uluslararası ticaret iş birliği zemininden ziyade korumacılık ve rekabet ekseninde şekillenmiştir.

Bu düşünce yapısı, ilerleyen yüzyıllarda kamu maliyesinin teorik gelişimini de etkilemiştir. Kamu gelirlerinin meşruiyeti dış ticaret performansına bağlanmış, vergi sistemleri özellikle gümrük vergileri etrafında şekillenmiştir. Devletin mali yapısı uluslararası rekabetle daha sıkı bir ilişki içine girmiştir. Bu nedenle merkantilizm yalnızca ekonomik bir paradigma değil, erken dönem maliye yönetiminin ideolojik çerçevesi olarak da değerlendirilebilir.

Uzun vadede bu uygulamalar Avrupa’da mali-askerî devletlerin (fiscal-military states) ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Brewer, 1989). Kamu maliyesi sürekli savaş koşullarına uyum sağlayacak biçimde örgütlenmiş, vergi ve borçlanma mekanizmaları askeri harcamaları finanse eden kalıcı araçlara dönüşmüştür. Böylece maliye politikaları ekonomik olduğu kadar jeopolitik bir araç olarak da kurumsallaşmıştır.

Sonuç olarak merkantilist dönemde ticaret savaşları, bugünkü küresel karşılıklı bağımlılığın erken bir biçimini temsil etmektedir. Ancak bu aşamada belirleyici olan unsur bağımlılık değil, ayrışmadır. Devletler arası ilişkiler karşılıklı güvene değil, mali kazanç yarışına dayanmıştır. Bu yönüyle merkantilizm, kapitalizmin sonraki evrelerinde daha karmaşık biçimler alacak olan “karşılıklı bağımlılık içinde ayrışma” dinamiğinin tarihsel zeminini oluşturmuştur.

2.2. Sanayi Devrimi, Kolonyalizm ve Mali Genişleme

18. ve 19. yüzyıllar, ticaret savaşlarının sömürgecilik politikalarıyla iç içe geçtiği ve ekonomik rekabetin küresel ölçekte yoğunlaştığı bir dönemi temsil eder. Sanayi Devrimi sonrasında üretim kapasitesindeki artış, sanayileşmiş devletleri yeni hammadde kaynakları ve pazarlar arayışına yöneltmiştir. Bu gelişme yalnızca üretim hacmini büyütmemiş, ekonomik genişlemenin mali dayanaklarını da yeniden şekillendirmiştir (Hobsbawm, 1975).

Bu dönemde İngiltere, Fransa ve Almanya gibi Avrupa güçleri, sömürge ekonomilerinde ticari ve finansal denetim mekanizmaları kurarak kolonileri dünya ekonomisine kendi çıkarları doğrultusunda entegre etmiştir. Kolonilerdeki vergi sistemleri üretimi finanse etmek ve sermaye birikimini desteklemek amacıyla yeniden düzenlenmiş, kamu gelirleri merkez ülkelere aktarılmıştır (Arrighi, 1994). Böylece mali yapı, ekonomik sömürünün yanı sıra küresel güç dengesinin kurulmasında da belirleyici bir araç haline gelmiştir.

18. yüzyılın sonlarında gelişen Altın Standardı sistemi, uluslararası ticarete parasal istikrar sağlama amacı taşımaktaydı. Ancak bu düzenleme, merkez ülkelerin finansal üstünlüğünü pekiştirerek merkez-çevre ilişkilerini daha da kurumsallaştırmıştır (Eichengreen, 1996). Merkez ülkeler sanayi mallarını ihraç ederken finansal sistemi kontrol etmiş, çevre ülkeler ise hammadde tedarikçisi konumunda kalmıştır. Sermaye hareketlerinin merkez lehine serbestleşmesi, çevre ekonomilerinde bağımlı kalkınma eğilimlerini kalıcılaştırmıştır.

Bu yapıyı kuramsal düzeyde açıklayan Wallerstein’in (1974) Dünya-Sistem Teorisi, söz konusu dönemi merkez ülkelerin yapısal mali üstünlüğünün kurumsallaştığı bir aşama olarak değerlendirir. Sanayileşmiş ülkeler üretim ve ticarete olduğu kadar finansal ilişkilerde de belirleyici bir konum edinmiş, çevre bölgeleri kendi sermaye birikim süreçlerine eklemiştir. Böylece Sanayi Devrimi yalnızca teknolojik bir sıçrama değil, küresel mali hiyerarşinin kurumsallaştığı bir dönüm noktası olmuştur.

2.3. Bretton Woods Dönemi ve Soğuk Savaş

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası ekonomik düzenin yeniden inşası amacıyla 1944'te kurulan Bretton Woods sistemi, savaşlar arası dönemde yaşanan ticaret ve döviz istikrarsızlıklarına bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Bu düzenleme, dünya ekonomisinde kurallara dayalı bir uluslararası finansal yapının temelini atmıştır. Bretton Woods Konferansı sonucunda kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve daha sonra GATT, uluslararası ticaretin istikrarını sağlamak ve finansal akışları denetlemek amacıyla tasarlanmıştır (Helleiner, 1994).

Sistemin merkezinde ABD doları yer almış ve doların altına sabitlenmesi (1 ons altın = 35 dolar) uluslararası rezerv standardı haline gelmiştir. Altın yerine doların kullanılmaya başlanması, ABD'nin finansal liderliğini kurumsal bir zemine taşımıştır (Kindleberger, 1973; Eichengreen, 1996). Böylece 19. yüzyılın İngiliz merkezli altın standardından 20. yüzyılın Amerikan merkezli dolar düzenine geçiş simgesel olarak tamamlanmıştır.

Soğuk Savaş yılları boyunca (1947–1991) uluslararası ticaret ve finans ilişkileri ideolojik bloklar arasında bölünmüştür. Batı bloğunda serbest piyasa ekonomileri, Doğu bloğunda ise merkezi planlamaya dayalı sosyalist sistemler gelişmiştir (Gilpin, 1987). Bu iki model, üretim ve ticaret politikalarının yanı sıra maliye politikalarının rolü bakımından da farklılaşmıştır.

Batı ülkelerinde kamu maliyesi refah devleti anlayışı çerçevesinde şekillenmiş; gelir dağılımında eşitlik, tam istihdam ve sosyal güvenlik öncelikli hedefler arasında yer almıştır. Esping-Andersen'in (1990) ifadesiyle bu dönem, dayanışmacı maliye anlayışının güç kazandığı bir evreyi temsil etmektedir. Sosyal harcamalar ve kamusal hizmetler, ekonomik büyüme ile birlikte toplumsal istikrarın temel dayanağı olarak görülmüştür.

Bununla birlikte aynı dönemde, özellikle ABD öncülüğünde artan askeri harcamalar ve Marshall Planı gibi dış yardım programları, maliye politikasının dış politika ile daha doğrudan ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Kamu harcamaları askeri-sanayi kompleksini güçlendirirken, dış yardımlar kapitalist blok içinde ekonomik bağları derinleştirmiştir. Bu yönüyle maliye politikası, Soğuk Savaş'ın ideolojik mücadelesinde stratejik bir araç olarak işlev görmüştür (Block, 1977).

Sonuç olarak Bretton Woods dönemi, uluslararası finansal düzenin kurumsallaşması, ABD'nin liderliğinin pekişmesi ve maliye politikasının ekonomik olduğu kadar siyasal bir araç haline gelmesi bakımından modern dünya ekonomisinin şekillendiği kritik bir evre olarak değerlendirilebilir.

2.4. Neoliberal Küreselleşme ve Yeni Bağımlılıklar

1970'li yıllarda yaşanan petrol krizleri (1973 ve 1979), Batı ekonomilerinde yüksek enflasyon, düşük büyüme ve bütçe açıklarıyla karakterize edilen stagflasyon sorununu derinleştirmiştir. Bu kriz, refah devleti modelinin mali sürdürülebilirliğini tartışmaya açmış ve yeni bir ekonomik paradigma arayışını hızlandırmıştır. Neoliberal politikalar bu arayışın sonucu olarak kamu maliyesi anlayışını önemli ölçüde dönüştürmüştür (Harvey, 2005; Blyth, 2013). Devlet ekonomik alanın merkezindeki konumundan kademeli olarak çekilmiş, vergi oranlarındaki düşüş ve harcama disiplinine yapılan vurgu maliye politikasının hareket alanını daraltmıştır. Finansal serbestleşme sermaye akımlarının sınır ötesinde serbestçe dolaşmasına imkân tanımış ve devletlerin ekonomi üzerindeki denetim kapasitesini zayıflatmıştır. Bu süreçte devletler küresel finans piyasalarına daha bağımlı hâle gelmiş, maliye politikaları uluslararası yatırımcı güvenini koruma amacıyla şekillenmiştir (Strange, 1996).

1980’li yıllarla birlikte ticaret savaşları klasik gümrük tarifelerinin ötesine geçmiş ve daha karmaşık araçlarla yürütülmeye başlanmıştır. Rekabet artık döviz kurları, faiz oranları, stratejik vergi avantajları ve sermaye hareketlerinin yönetimi üzerinden şekillenmektedir. Bu nedenle neoliberal dönemde ortaya çıkan çekişmeyi, devletlerin piyasa araçlarını iktisadi rekabet unsuru olarak kullandığı yeni bir ticaret savaşı biçimi olarak değerlendirmek mümkündür (Rodrik, 2011).

Bu dönemde “rekabetçi devalüasyonlar” ihracat avantajı sağlamak amacıyla para birimlerinin bilinçli biçimde değersizleştirilmesine yol açmıştır. Vergi cennetleri uygulamaları çok uluslu şirketlerin ulusal vergi sistemlerini aşmasına imkân tanımış, sermaye kaçıışı ise özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamu gelirlerinin istikrarını zayıflatmıştır. Bu gelişmeler ulusal mali egemenliği aşındırılmış, vergi tabanını daraltmış ve kamu maliyesinin yeniden dağıtım kapasitesini sınırlandırmıştır (Saraç, 2006). Çok uluslu şirketlerin transfer fiyatlaması ve benzeri kâr kaydırma stratejileri aracılığıyla vergi matrahlarını düşük vergili ülkelere yönlendirmesi, ulus-devletlerin mali kapasitesini aşındırarak mali karşılıklı bağımlılığı yapısal bir nitelik kazandırmaktadır (Tørsløv et al., 2023). Maliye politikası giderek sosyal refahı destekleyen bir araç olmaktan uzaklaşmış ve küresel sermaye hareketlerinin istikrarını gözetken bir çerçeveye yönelmiştir.

Netice itibarıyla neoliberal küreselleşme, ekonomik bağımlılık biçimlerini çeşitlendirmiş ve ticaret savaşlarını mali rekabet kanalları üzerinden yeniden üretmiştir. Bu dönüşüm kamu maliyesini ulusal politika aracından ziyade, küresel sermaye düzeniyle uyumlu işleyen bir mekanizma hâline getirmiştir.

2.5. 21. Yüzyılda ABD–Çin Ticaret Savaşı

21. yüzyılın en belirgin ticaret savaşı, Amerika Birleşik Devletleri ile Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki ekonomik ve teknolojik rekabettir. 2018 yılında Trump yönetiminin Çin menşeli ürünlere uyguladığı %25’e varan gümrük tarifeleriyle başlayan süreç, kısa sürede ticari bir gerilim olmaktan çıkarak jeopolitik ve mali boyutlar kazanmıştır. 2020’li yıllarda bu rekabet teknoloji, enerji, yatırım ve yeşil dönüşüm alanlarına kadar genişlemiştir (Bown, 2022). Söz konusu tarifeler, 2024 yılına gelindiğinde stratejik sektörleri de kapsayacak şekilde genişleyerek ortalama %47,5 seviyesine ulaşmıştır.

ABD–Çin ilişkileri, artık klasik bir ticaret uyuşmazlığının ötesinde, kamu maliyesinin stratejik bir araç olarak kullanıldığı “silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık” evresine işaret etmektedir. Farrell ve Newman’ın (2019) kavramsallaştırdığı bu düzende gümrük tarifeleri, kamu teşvikleri ve savunma harcamaları ekonomik denge araçları olmanın ötesine geçerek stratejik ayrışmanın temel unsurlarına dönüşmüştür. 2024 ve 2025 verileri, bu araçların asimetric bağımlılık ilişkilerini nasıl yeniden şekillendirdiğini göstermektedir. İki ülke arasındaki mali rekabet ve müdahale alanları Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. ABD–Çin Rekabetinde Seçilmiş Mali ve Ticari Göstergeler (2024–2025)

Gösterge	Değer
ABD'nin Çin'e Karşı Mal Ticareti Açığı (2024)	295,5 milyar \$
Çin'in Küresel Ticaret Fazlası (2025)	1,19 trilyon \$
ABD'nin Çin'e Uyguladığı Ortalama Gümrük Tarifesi	%47,5
Çin'in Elindeki ABD Hazine Tahvilleri (2025)	682,6 milyar \$
Çin Stratejik Kamu Teşvikleri (Kümülatif)	1,5 trilyon \$
ABD Temiz Enerji ve Karbon Teşvikleri (IRA)	369 milyar \$
ABD Savunma Bütçesi (2024)	886 milyar \$
Çin Savunma Harcamaları Artış Oranı	%7,2

Kaynak: CBO (2024), MOF China (2023), OECD (2023), SIPRI (2024), Treasury (2025) verilerinden yazar tarafından derlenmiştir.

Tablo 1'de yer alan göstergeler, karşılıklı bağımlılığın ticari ve finansal boyutlarının paradoksal bir yapı taşıdığına ortaya koymaktadır. ABD'nin Çin ürünlerine uyguladığı ortalama %47,5'lik tarife oranı, kamu maliyesinin ayrıştırmacı işlevinin en somut örneklerinden biridir. Buna karşılık, Çin'in stratejik sektörlere yönelik sağladığı kümülatif 1,5 trilyon dolarlık teşvik paketi ile ABD'nin IRA (Enflasyonu Düşürme Yasası) kapsamındaki 369 milyar dolarlık yeşil enerji desteği kıyaslandığında, tarafların endüstriyel egemenlik için maliye politikalarını asimetrik bir yoğunlukla kullandığı görülmektedir. Ayrıca, 2010'lu yıllarda 1 trilyon dolar eşliğinin üzerinde seyreden Çin'in elindeki ABD hazine tahvillerinin 2025 itibarıyla 682,6 milyar dolara gerilemesi, finansal bağımlılık ilişkilerinde temkinli bir “risk azaltma” (de-risking) stratejisinin devreye girdiğine işaret etmektedir. Bu göstergeler, kamu maliyesinin ulusal bütçe yönetiminin ötesine geçerek küresel güç rekabetinin aktif bir unsuru hâline geldiğini ortaya koymaktadır.

2.5.1. Ticaret Dengesi ve Mali Yansımalar

ABD, söz konusu politikayı Çin'in “adil olmayan ticaret uygulamaları” ve “zorunlu teknoloji transferi” iddialarıyla gerekçelendirmiştir. ABD Ticaret Temsilciliği verilerine göre 2017 yılında ABD'nin Çin'e karşı dış ticaret açığı 375 milyar dolara ulaşmış ve bu gelişme Washington yönetimi tarafından stratejik bir risk olarak değerlendirilmiştir (USTR, 2020). Aynı dönemde Çin, yaklaşık 1,1 trilyon dolarlık ABD hazine bonusu bulundurarak ABD kamu borcunun en büyük yabancı alacaklısı konumuna gelmiştir (U.S. Department of the Treasury, 2025). Bu tablo, karşılıklı bağımlılığın finansal boyutunu açık biçimde göstermektedir. ABD'nin ticaret açığı Çin'in mali fazlasıyla bağlantılıdır; Çin'in dolar rezervleri ise ABD kamu harcamalarının finansmanında önemli bir rol oynamaktadır.

Ortaya çıkan yapı, klasik ticaret savaşlarından farklı bir ilişki biçimine işaret etmektedir. Farrell ve Newman'ın (2019) “silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık” kavramı bu durumu açıklamaktadır. Küresel ekonomik ağlara hâkim olan devletler, bu ağları diğer aktörler üzerinde baskı kurmak amacıyla kullanabilmektedir. ABD'nin özellikle yarı iletken üretimine ilişkin tedarik zincirlerini kontrol altında tutma çabası, Çin tarafından ekonomik güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Buna karşılık Çin'in nadir toprak elementleri üretimindeki yüksek payı (dünya üretiminin yaklaşık

%60'ı) ABD açısından stratejik bir bağımlılık unsuru oluşturmaktadır (U.S. Geological Survey, 2023).

2.5.2. Teknolojik Ayrışma ve Yatırım Kontrolleri

ABD, 2019'dan itibaren Çinli teknoloji firmalarına yönelik kapsamlı yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Huawei, ZTE ve Hikvision gibi şirketlerin "Entity List"e alınması ve 2022'de ileri teknoloji yarı iletken ihracatına getirilen kısıtlamalar bu sürecin önemli adımlarıdır (White House, 2022a). 2022 sonrasında çip üretim ekipmanlarına yönelik ihracat kontrollerinin genişletilmesi, rekabetin yalnızca ticari değil, stratejik bir teknoloji mücadelesine dönüştüğünü göstermektedir. Aynı dönemde ABD'nin "CHIPS and Science Act" kapsamında yarı iletken üretimini desteklemek amacıyla 52 milyar dolarlık doğrudan kamu fonu tahsis etmesi, maliye politikasının sanayi politikasıyla daha sıkı biçimde bütünleştiğini ortaya koymaktadır.

Çin ise "Made in China 2025" programı çerçevesinde yarı iletkenler, elektrikli araçlar ve ileri imalat teknolojileri gibi stratejik sektörlerde kamu desteklerini artırmıştır. Çin bütçe belgeleri ve uluslararası analizler, son yıllarda sanayi teşviklerinin yüz milyarlarca dolarlık bir ölçüğe ulaştığını göstermektedir (OECD, 2023; Congressional Research Service, 2023). Bu gelişmeler, kamu kaynaklarının teknolojik egemenlik ve üretim kapasitesi hedefleri doğrultusunda yoğun biçimde seferber edildiğini ortaya koymaktadır.

2.5.3. Yeşil Dönüşümün Mali Rekabet Alanına Dönüşmesi

Ticaret savaşlarının yeni boyutlarından biri, yeşil dönüşüm politikaları üzerinden şekillenmektedir. ABD'nin 2022 tarihli Inflation Reduction Act kapsamında temiz enerji ve iklim yatırımları için yaklaşık 369 milyar dolarlık kamu teşviki öngörülmüştür (White House, 2022b). Bu düzenleme, maliye politikasının çevresel hedeflerle birlikte stratejik sanayi teşvikleri doğrultusunda yeniden konumlandırıldığını göstermektedir. Bu politika Avrupa Birliği ve Çin tarafından "yeşil korumacılık" olarak değerlendirilmiştir (OECD, 2023). Çin ise lityum batarya, güneş paneli ve rüzgâr türbini gibi sektörlerde küresel üretimin önemli bir bölümünü kontrol ederek bu alanda avantajlı bir konuma ulaşmıştır. Böylece yeşil ekonomi, çevresel bir zorunluluğun ötesinde, mali ve teknolojik rekabetin belirginleştiği bir alan hâline gelmiştir. Devlet bütçeleri, iklim hedefleri ile stratejik sanayi teşviklerini birlikte gözeten bir çerçevede yeniden yapılandırılmaktadır.

Avrupa Birliği'nin 2023 yılında yürürlüğe giren Sınırdan Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM) ise karbon yoğun üretim yapan gelişmekte olan ülkeler açısından yeni bir rekabet baskısı oluşturmaktadır. CBAM, karbon maliyetlerini ticaret akımlarına yansıtmayı amaçlamakla birlikte, karbon fiyatlaması bulunmayan ülkeler için fiili bir ticaret bariyerine dönüşme potansiyeli taşımaktadır (European Commission, 2023; Mehling et al., 2019). Bu gelişme, ekolojik maliyenin yalnızca çevresel bir politika aracı olmadığını; aynı zamanda uluslararası ekonomik konumlanmayı etkileyen bir düzenleme çerçevesi sunduğunu göstermektedir (OECD, 2023; Bown, 2023). Dolayısıyla karbon düzenlemeleri, karşılıklı bağımlılık ilişkilerini ortadan kaldırmaktan ziyade, mali araçlar aracılığıyla yeniden biçimlendiren bir rekabet dinamiği üretmektedir.

2.5.4. Kamu Maliyesinin Yeni Rolü: Savunma, Teşvik ve Ayrışma

ABD-Çin ticaret savaşı, kamu maliyesinin refah devleti çerçevesindeki geleneksel yeniden dağıtım işlevinin ötesine geçerek stratejik politika aracı olarak konumlandığı bir döneme işaret etmektedir. Kamu bütçeleri, ekonomik korumacılık ve güvenlik odaklı hedeflerle daha doğrudan ilişkilendirilmektedir. Nitekim ABD, 2024 mali yılı savunma bütçesini 886 milyar dolara yükseltmiştir. Bu harcamaların önemli bir bölümü Çin'in teknolojik ve askeri kapasitesindeki artışa karşı dengeleyici bir unsur olarak değerlendirilmiştir (Congressional Budget Office, 2024). Çin ise 2023 yılında savunma harcamalarını %7,2 oranında artırarak 224 milyar dolara çıkarmıştır (SIPRI, 2024). Bu gelişmeler, her iki ülkenin mali politikalarını ekonomik istikrarın yanı sıra güç dengesi bağlamında da kullandığını göstermektedir.

Bu çerçevede kamu maliyesi, ayrışma stratejilerinin uygulanmasında belirleyici araçlardan biri hâline gelmiştir. Vergiler, sübvansiyonlar ve kamu yatırım fonları, karşılıklı bağımlılığı yeniden yapılandırma ve ekonomik ayrışmayı yönetme amacıyla devreye sokulmaktadır. Bu durum, liberal maliye teorisinde varsayılan görece tarafsız devlet anlayışından farklı olarak, mali kapasitenin stratejik politika hedefleriyle daha açık biçimde ilişkilendirildiğine işaret etmektedir.

3. KARŞILIKLI BAĞIMLILIĞIN MALİ VE JEOPOLİTİK NİTELİĞİ

Karşılıklı bağımlılık kavramı, küresel ekonomi politişin en merkezi ve aynı zamanda en tartışmalı kavramlarından biridir. Küresel üretim ağları, ticaret akışları ve finansal sistemler ulus-devletleri birbirine bağlarken, bu bağların eşitlikçi olmadığı; aksine asimetrik güç ilişkileri ürettiği giderek daha görünür hâle gelmiştir. Bu nedenle karşılıklı bağımlılık, yalnızca ekonomik bir etkileşim biçimi değil, aynı zamanda mali ve jeopolitik boyutları olan bir güç ilişkisidir.

Keohane ve Nye'nin (1977) ortaya koyduğu "karmaşık karşılıklı bağımlılık" yaklaşımı, devletler arasındaki bağımlılığın simetrik olmadığını vurgular. Bağımlılığın yönü ve yoğunluğu kriz anlarında belirleyici hâle gelir ve bu asimetri, ekonomik araçların siyasal baskı unsuru olarak kullanılmasına imkân tanır. Ticaret savaşları, yaptırımlar ve finansal kısıtlamalar bu asimetrielerin görünür olduğu başlıca örneklerdir.

Kapitalist üretim ilişkileri, karşılıklı bağımlılık ile ayrışma dinamiklerinin tarihsel gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Marx'ın (1867/2013) çözümlemesi, üretimin toplumsallaşması ile mülkiyetin özel ellerde yoğunlaşması arasındaki gerilime işaret ederken, Polanyi (1944/2001) piyasa ekonomisinin toplumsal bağlardan kopuşunu "gömülülüğün çözülmesi" kavramıyla açıklar. Kapitalizm, üretim ve ticaret ilişkileri aracılığıyla aktörleri birbirine bağlarken, aynı zamanda bu ilişkiler içinde yeni ayrışma biçimleri de üretir. Bu çerçevede karşılıklı bağımlılık, birleşme ile çözülmenin eş zamanlı işlediği bir yapıyı beraberinde getirir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu ilişkiler giderek finansal bir nitelik kazanmıştır. Arrighi'nin (1994) belirttiği gibi, hegemonya dönemleri çoğu zaman mali genişleme evreleriyle son bulmakta ve bu aşamalarda ticaretten ziyade finansal akışlar belirleyici olmaktadır. Böylece bağımlılık ilişkileri ticari çerçevenin ötesine geçerek mali ağlar üzerinden yeniden şekillenmiştir. Doların rezerv para konumu, kamu borçlanmaları ve sermaye hareketleri devletleri birbirine bağlayan bu yapının merkezinde yer almıştır.

Farrell ve Newman'ın (2019) ortaya koyduğu "silahlandırılmış karşılıklı bağımlılık" yaklaşımı, küresel ekonomik ve finansal ağların güç ilişkileri içindeki rolünü açıklamaktadır. Küresel ağlara hâkim olan devletler, bu yapıları stratejik baskı araçları olarak kullanabilmektedir. Finansal

ödeme sistemleri, teknoloji tedarik zincirleri ve enerji piyasaları bu bağımlılık biçimlerinin somutlaştığı başlıca alanlardır. Bu çerçevede karşılıklı bağımlılık, piyasa içi bir etkileşimden ziyade mali ve jeopolitik sonuçlar doğuran bir yapısal ilişki niteliği kazanmaktadır.

Kamu maliyesi, bu bağımlılık ilişkilerinin yönetiminde merkezi araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Vergilendirme, kamu harcamaları, sübvansiyonlar ve borçlanma politikaları, bağımlılık ağlarının yönünü etkileme kapasitesine sahiptir. Devletler bu araçlar aracılığıyla hem kırılabilirliklerini azaltmaya hem de stratejik sektörlerde görece özerklik sağlamaya yönelmektedir. Bu nedenle karşılıklı bağımlılık çağında kamu maliyesi, yalnızca ekonomik dengeyi gözeten teknik bir alan değil, bağımlılık ilişkilerinin yönünü ve niteliğini şekillendiren kurumsal bir çerçeve olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede kamu maliyesinin yalnızca ayrışma süreçlerini yöneten bir araç olarak değil, aynı zamanda küresel bağımlılık ilişkilerini daha dengeli ve kapsayıcı biçimde yeniden yapılandırabilecek bir kurumsal kapasite olarak değerlendirilmesi de önem kazanmaktadır.

4. KÜRESEL AYRIŞMA SÜRECİNDE KAMU MALİYESİNİN BİRLEŞTİRİCİ POTANSİYELİ

Küresel ekonomi, karşılıklı bağımlılıkların derinleştiği ancak bu bağımlılıkların giderek daha fazla yönetilmek ve sınırlandırılmak istendiği bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu süreçte ticaret savaşları, teknoloji kısıtlamaları ve finansal yaptırımlar, yalnızca dış ticaret politikalarının değil, kamu maliyesinin de stratejik bir araç hâline geldiğini göstermektedir. Bu anlamda kamu maliyesi, artık yalnızca gelir toplama ve harcama yapma mekanizması değil karşılıklı bağımlılıkları yöneten, ayrışmayı derinleştiren ya da tersine toplumsal ve ekonomik bağları yeniden kurabilen etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bölüm ayırma stratejileri karşısında kamu maliyesinin nasıl birleştirici güç olarak yeniden konumlandırılacağını tartışmayı amaçlamaktadır.

4.1. Maliye ve Toplumsal Bağın Yeniden İnşası

Kamu maliyesi çoğu zaman devletin gelir toplama ve harcama sürecine indirgenmekte, maliye politikaları teknik bir bütçe yönetimi meselesi olarak ele alınmaktadır. Oysa tarihsel deneyim, kamu maliyesinin yalnızca ekonomik istikrarı sağlamaya yönelik bir araç olmadığını, aynı zamanda toplumsal bağların kurulmasında da merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Vergilendirme, kamu harcamaları ve yeniden dağıtım politikaları bireyler ile devlet arasındaki ilişkinin maddi temelini oluştururken toplumsal dayanışmanın da çerçevesini belirlemektedir (Musgrave & Musgrave, 1989).

Refah devleti literatürü bu bağ kurucu işlevi en açık biçimde ortaya koyan alanlardan biridir. Sosyal harcamalar, eğitim ve sağlık hizmetleri ile sosyal güvenlik sistemleri piyasa mekanizmasının ürettiği eşitsizlikleri sınırlamayı ve yurttaşlar arasında piyasa dışı dayanışma ilişkileri geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu çerçevede kamu maliyesi yalnızca gelir dağılımını düzeltmeye yönelik bir araç değildir. Aynı zamanda toplumsal bütünleşmeyi destekleyen kurumsal bir yapı olarak işlev görmüştür (Esping-Andersen, 1990).

Neoliberal küreselleşme süreciyle birlikte bu işlev belirgin ölçüde zayıflamıştır. Mali disiplin, bütçe dengesi ve rekabet gücü gibi öncelikler yeniden dağıtım kapasitesini daraltmış, maliye politikaları küresel sermaye hareketlerine uyum sağlayacak biçimde yeniden yapılandırılmıştır (Harvey, 2005). Bu dönüşüm, toplumsal dayanışma üretme alanını sınırlandırmış ve mali

politikaları piyasa önceliklerine daha bağımlı hâle getirmiştir. Sonuçta maliye politikaları, toplumsal bağ kurma işlevinden uzaklaşarak ekonomik rekabetin ve mali bağımlılıkların yönetildiği teknik bir yönetim alanına yönelmiştir (Rodrik, 2011).

Karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin krizlerle sınıandığı ve ayrışma stratejilerinin yaygınlaştığı güncel koşullarda, kamu maliyesini dar bütçe sınırları içinde değerlendirmek yeterli görünmemektedir. Ticaret savaşları, teknolojik kopuşlar ve finansal kırılmalıklar, piyasa mekanizmalarının toplumsal istikrar üretme kapasitesinin sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu gelişmeler, kamu maliyesinin mali dengeleri gözetken teknik bir araç olmanın ötesinde, zayıflayan ekonomik ve toplumsal bağları yeniden kurma kapasitesi açısından da ele alınmasını gündeme getirmektedir. Bu perspektiften bakıldığında maliye politikalarının işlevi, salt kaynak tahsisi ya da katı bütçe disipliniyle sınırlandırılmaz. Vergi adaleti, sosyal harcamaların kapsayıcılığı ve kamusal hizmetlerin erişilebilirliği, karşılıklı bağımlılığın ürettiği asimetrik güç ilişkilerini dengelemede önemli kamusal araçlar olarak öne çıkmaktadır. Bu yönüyle kamu maliyesi, ayrışma eğilimleri karşısında toplumsal bütünleşmeyi destekleyebilecek kurumsal mekanizmalardan biri olarak değerlendirilebilir.

4.2. Ekolojik Maliye ve Yeşil Korumacılık

Küresel iklim krizi, modern ekonomilerin karşı karşıya olduğu en belirgin ve kaçınılmaz karşılıklı bağımlılık biçimlerinden biridir. Üretim, tüketim ve enerji sistemlerinin küresel ölçekte birbirine eklemlendiği bu düzende çevresel maliyetlerin ulusal sınırları aşması, ekolojik tahribatı ortak bir kamusal mesele haline getirmektedir. Bu durum, ekonomik bağımlılık ilişkilerinin yalnızca ticaret ve finans kanalları üzerinden değil, ekolojik kırılmalıklar aracılığıyla da yeniden tanımlandığını göstermektedir. İklim krizi bir yandan karşılıklı bağımlılığı derinleştirirken, diğer yandan yeni rekabet ve ayrışma alanları üretmektedir.

Bu çerçevede kamu maliyesi, çevresel hedeflerin ötesinde ekonomik davranışları yönlendiren ve üretim ile tüketim kalıplarını dönüştürme kapasitesine sahip bir politika alanı olarak öne çıkmaktadır. Karbon vergileri, çevresel harçlar ve yeşil sübvansiyonlar iklim politikalarının uygulanabilirliğinde belirleyici araçlar haline gelmiştir. OECD'nin (2023) vurguladığı üzere çevresel hedefler bütçe politikaları ve vergi sistemleriyle bütünleşmediği sürece kalıcı bir dönüşümün sağlanması güç görünmektedir.

Yeşil dönüşüm günümüzde yalnızca çevresel bir zorunluluk değildir. Aynı zamanda mali araçların yeniden konumlandığı bir rekabet alanıdır. Avrupa Birliği'nin Sınırdan Karbon Düzenleme Mekanizması (CBAM), ticaret politikalarının giderek karbon yoğunluğu üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Bu tür mali düzenlemelerin küresel ticaret yapısını asimetrik biçimde etkileyebileceği açıktır. Türkiye gibi üretim kapasitesi yüksek ancak enerji yoğunluğu görece fazla olan ekonomiler açısından karbon düzenlemeleri ihracat gelirleri üzerinde doğrudan maliyet baskısı yaratma riski taşımaktadır (Mehling et al. 2019: 435). Bu bağlamda kamu maliyesi, yerli üretimi yeni mali risklere karşı desteklemek amacıyla sübvansiyonlar, Ar-Ge teşvikleri ve yeşil borçlanma araçları geliştiren stratejik bir aktör konumuna gelmektedir. Böylece sanayi politikaları ile ekolojik normlar giderek iç içe geçmekte ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri karbon düzenlemeleri üzerinden yeniden şekillenmektedir (Cosbey et al., 2019: 88).

Ekolojik dönüşümün toplumsal boyutu, mali adalet tartışmalarını da gündeme taşımaktadır. Piketty (2014), çevresel krizin yükünün toplumsal sınıflar arasında eşitsiz dağıldığını belirterek ekolojik dönüşümün ancak adil bir vergilendirme ve yeniden dağıtım mekanizmasıyla meşruiyet

kazanabileceğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede ekolojik maliye yalnızca emisyon azaltımını değil, iklim krizinin yarattığı sosyo-ekonomik eşitsizliklerin telafisini de içeren bir kurumsal alan olarak değerlendirilmelidir. Aksi halde çevre politikalarının finansal araçlara aşırı bağımlı biçimde tasarlanması, kamusal yönlendirme kapasitesini zayıflatabilir ve yeşil dönüşümü finansallaşma dinamiklerinin belirlediği dar bir çerçeveye sıkıştırabilir (Gabor, 2021). Sonuç olarak ekolojik maliye, karşılıklı bağımlılığın daha karmaşık ve çok katmanlı bir görünümünü yansıtmaktadır. İklim krizi devletleri iş birliğine zorlamakla birlikte mali kapasite ve teknolojik yetkinlik farkları yeni eşitsizlik alanları üretmektedir. Bu nedenle kamu maliyesi, bağımlılık ağlarının daha adil biçimde yönetilmesi ve yeni ayrışmaların sınırlandırılması bakımından yalnızca teknik bir düzenleme alanı olarak değil, ekonomik ve toplumsal bağları güçlendirebilecek bağ kurucu bir kamusal araç olarak değerlendirilmelidir.

4.3. Katılımcı Maliye ve Demokratik Bağ

Kamu maliyesinin bağ kurucu işlevi yalnızca gelir dağılımı ve sosyal harcamalarla sınırlı değildir. Mali karar alma süreçlerinin demokratik meşruiyeti de bu işlevin temel unsurlarından biridir. Karşılıklı bağımlılıkların derinleştiği, mali kaynakların daraldığı ve kamu harcamalarının stratejik önem kazandığı bir dönemde bütçe süreçlerinin toplumsal aktörlerle kurduğu ilişki daha belirleyici hâle gelmektedir. Bu çerçevede katılımcı maliye yaklaşımları, kamu maliyesinin yalnızca teknik bir yönetim alanı olmadığını, aynı zamanda demokratik bir müzakere zemini sunduğunu göstermektedir.

Katılımcı maliye, kamu bütçesi ve mali karar alma süreçlerine yurttaşların farklı düzeylerde dâhil edilmesini amaçlayan düzenlemeleri ifade etmektedir. Bu yaklaşım bütçe tekniklerinin yerine geçen bir model değildir. Kamu maliyesinin meşruiyetini ve hesap verebilirliğini güçlendiren bir yönetim biçimi olarak değerlendirilmelidir. Katılımcı bütçeleme uygulamaları yurttaşların harcama önceliklerinin belirlenmesine doğrudan ya da dolaylı katkı sunmasını hedeflemekte, böylece bütçe süreçlerinin şeffaflığını artırmakta ve kamu kaynaklarının toplumsal ihtiyaçlarla daha uyumlu biçimde tahsisine imkân sağlamaktadır. Fung ve Wright'ın (2003) belirttiği üzere bu tür modeller temsili demokrasinin sınırlarını genişleterek kamusal karar alma süreçlerine yeni bir meşruiyet boyutu kazandırmaktadır.

Porto Alegre deneyimi, 1989'dan itibaren Brezilya'da uygulanan katılımcı bütçeleme modeli olarak literatürde en çok tartışılan örneklerden biridir. Ancak bu örneğin önemi tekil bir başarı hikâyesi olmasından değil, maliye politikalarının demokratikleşmesine yönelik bir imkânı görünür kılmasından kaynaklanmaktadır. Wampler ve Avritzer'in (2004) gösterdiği üzere katılımcı bütçelemenin etkisi yalnızca harcama düzeyleriyle sınırlı değildir. Yurttaş-devlet ilişkilerinin yeniden tanımlanmasına da katkı sunmaktadır. Bu yönüyle katılımcı maliye, kamu maliyesini toplumsal taleplerle yeniden ilişkilendiren bir ara mekanizma olarak değerlendirilebilir.

Katılımcı maliye uygulamalarının sınırları da bulunmaktadır. Katılımın sembolik düzeyde kalması, makro mali çerçevenin katılımcı süreçlerin dışında belirlenmesi ya da teknik karmaşıklığın demokratik denetimi zorlaştırması bu yaklaşımların etkinliğini sınırlayabilmektedir. Bu nedenle katılımcı maliye mali disipline alternatif bir model olarak değil, kamu maliyesinin toplumsal kabulünü ve siyasal meşruiyetini güçlendiren tamamlayıcı bir araç olarak ele alınmalıdır. Netice itibarıyla katılımcı maliye, kamu maliyesinin bağ kurucu işlevini demokratik bir zeminde yeniden üretme imkânı sunmaktadır. Mali kırılmalıkların arttığı ve

kaynak tahsisinin siyasal niteliğinin daha görünür hâle geldiği bir dönemde bütçe süreçlerinin toplumsal katılımı desteklenmesi, maliye politikalarının ekonomik olduğu kadar siyasal sürdürülebilirliğini de güçlendirmektedir. Bu yönüyle katılımcı maliye ayırışma eğilimlerine karşı birleştirici bir kamusal araç olarak öne çıkmaktadır.

4.4. Mali Egemenlikten Mali Dayanısmaya

Küresel ekonomide karşılıklı bağımlılıkların derinleşmesi, mali egemenlik kavramının da yeniden ele alınmasını gündeme getirmektedir. Ulus-devletler vergi toplama, harcama yapma ve borçlanma yetkisini hukuken korumaktadır. Ancak sermaye hareketlerinin serbestliği, çok uluslu şirketlerin faaliyet alanlarının genişlemesi ve dijital ekonominin sınır aşan yapısı bu yetkilerin fiilî kullanımını önemli ölçüde sınırlamaktadır (Rodrik, 2011). Bu nedenle mali egemenlik mutlak bir ulusal kontrol alanı olmaktan çıkmakta ve küresel yapılarla etkileşim içinde şekillenen görelî bir kapasiteye dönüşmektedir.

Bu dönüşüm devletleri mali rekabet ile mali iş birliği arasında yeni tercihler yapmaya zorlamaktadır. Neoliberal küreselleşme sürecinde vergi rekabeti yatırım çekme ve sermaye kaçışını önleme gerekçeleriyle meşrulaştırılmış, bu durum kamu gelirlerinin aşınmasına ve maliye politikalarının hareket alanının daralmasına yol açmıştır (Piketty, 2014). Artan eşitsizlikler, kamu borçlarının sürdürülebilirliği ve küresel krizlerin mali yükü bu yaklaşımın sınırlarını görünür kılmıştır. Mali kapasitenin korunması giderek tekil devletlerin değil, kolektif mali düzenlemelerin konusu hâline gelmektedir.

Uluslararası vergi iş birliği girişimleri bu yön değişimini somutlaştırmaktadır. Küresel asgari kurumlar vergisi uygulaması, çok uluslu şirketlerin vergi matrahını aşındıran uygulamalarına karşı geliştirilen kolektif bir yanıt niteliğindedir. OECD'nin öncülük ettiği bu girişim, ulus-devletlerin mali kapasitelerini rekabet yoluyla değil, eşgüdümlü kurallar aracılığıyla koruyabileceğini göstermektedir (OECD, 2023). Bu bağlamda mali egemenlik, tek taraflı politika alanı olmaktan çıkarak ortak normların oluşumuna katılım kapasitesi olarak yeniden tanımlanmaktadır.

Mali dayanışma yaklaşımı yalnızca vergi politikalarıyla sınırlı değildir. Küresel iklim finansmanı, borç hafifletme mekanizmaları ve uluslararası kalkınma fonları kamu maliyesinin küresel kamusal malların finansmanındaki rolünü daha görünür hâle getirmektedir. İklim krizinin maliyetlerinin ülkeler arasında eşitsiz biçimde dağılması, kamusal kaynakların uluslararası düzeyde nasıl mobilize edileceği sorusunu kamu maliyesinin merkezî tartışma alanlarından biri hâline getirmiştir (OECD, 2023).

Mali dayanışmayı mali egemenliğin aşınması olarak okumak eksik bir yorum olacaktır. Daha doğru olan, onu değişen küresel koşullar altında egemenliğin yeni bir görünümü olarak değerlendirmektir. Ulus-devletlerin mali kapasitesi artık yalnızca kendi sınırları içinde uyguladıkları politikalara bağlı değildir. Uluslararası mali düzenlemelerin tasarımına ne ölçüde katkı sundukları da belirleyici hale gelmektedir (Rodrik, 2011). Bu nedenle karşılıklı bağımlılık çağında mali egemenlik, tek taraflı karar alma yetkisinden çok ortak mali kuralların oluşumuna katılabilme gücüyle anlam kazanmaktadır.

Kapitalizmin ayırma eğilimlerinin derinleştiği güncel konjonktürde kamu maliyesi, ulusal bütçe yönetimiyle sınırlı bir alan olarak görülemez. Mali egemenlik ile mali dayanışma arasındaki gerilimin yönetildiği, toplumsal, ekolojik ve küresel bağların yeniden kurulduğu merkezi bir

kamusal alan söz konusudur. Mali dayanışma bu anlamda kamu maliyesinin bağ kurucu işlevinin ulusal sınırları aşan bir boyuta ulaştığını göstermektedir (Piketty, 2014; OECD, 2023).

SONUÇ

Bu çalışma, küresel ekonomide karşılıklı bağımlılığın ortadan kalkmadığını, aksine kamu maliyesinin müdahaleleri aracılığıyla daha stratejik bir biçimde yeniden yapılandığını göstermektedir. Ticaret savaşları, ekolojik krizler ve jeopolitik belirsizlikler, karşılıklı bağımlılığı piyasa içi bir etkileşim olmaktan çıkararak mali araçlar üzerinden yönetilen bir güç ilişkisine dönüştürmektedir. Böyle bir ortamda kamu maliyesi yalnızca ekonomik dengeyi gözeten teknik bir politika alanı değildir. Toplumsal, ekolojik ve siyasal bağların kurulmasında belirleyici rol oynayan merkezi bir kamusal çerçeve haline gelmektedir.

Tarihsel inceleme, kapitalizmin her evresinde mali araçların hem ayrışmayı hem de bütünleşmeyi üreten çift yönlü bir işlev üstlendiğini göstermektedir. Neoliberal küreselleşme süreci mali rekabeti derinleştirirken, güncel krizler mali dayanışma arayışlarını yeniden gündeme taşımaktadır. Ekolojik maliye, katılımcı bütçeleme ve uluslararası vergi iş birliği girişimleri, kamu maliyesinin bağ kurucu kapasitesinin farklı görünümünü ortaya koymaktadır. Bu alanların her biri, maliye politikalarının yalnızca kaynak tahsisine değil, bağımlılık ilişkilerinin yönüne de müdahale ettiğini göstermektedir.

Dolayısıyla kamu maliyesi, karşılıklı bağımlılık çağında pasif bir uyum mekanizması olarak değil, ekonomik ve jeopolitik ilişkileri biçimlendiren aktif bir siyasal alan olarak değerlendirilmelidir. Vergi, harcama ve borçlanma araçları yalnızca mali dengeleri değil, toplumsal adaletin, ekolojik sürdürülebilirliğin ve demokratik meşruiyetin maddi zeminini de belirlemektedir.

Karşılıklı bağımlılığın stratejik biçimde yeniden kurgulandığı güncel küresel düzende kamu maliyesi, ayırma eğilimleri ile bağ kurma potansiyeli arasındaki gerilimin merkezinde yer almaktadır. Bu nedenle maliye politikalarının geleceği, yalnızca ulusal bütçe disiplininin değil, küresel dayanışma ve kurumsal iş birliği kapasitesinin nasıl şekilleneceği sorusuyla birlikte düşünülmelidir.

ETİK BEYAN ve KATKI ORANLARI	
<i>Yazar Katkı Oranı: %100</i>	<i>Contribution Rate: %100</i>
1. Yazar: %100	1. Author: %100
<i>Çıkar Çatışması:</i> Çıkar çatışması beyan edilmemiştir	<i>Conflicts of Interest:</i> No conflict of interest declared.
<i>Etik Kurul İzni:</i> Etik kurul izni gerektirmemektedir	<i>Ethics Committee Permission</i> This study does not require ethics committee approval.
<i>Teşekkür</i>	<i>Acknowledgements</i>

KAYNAKÇA

- Arrighi, G. (1994). *The long twentieth century: Money, power, and the origins of our times*. Verso.
- Block, F. (1977). The ruling class does not rule: Notes on the Marxist theory of the state. *Socialist Revolution*, 7(3), 6–28.
- Blyth, M. (2013). *Austerity: The history of a dangerous idea*. Oxford University Press.
- Bown, C. P. (2022). The 2018–2020 US–China trade war and phase one agreement. Peterson Institute for International Economics.
- Bown, C. P. (2023). Industrial policy for clean energy and the WTO. Peterson Institute for International Economics.
- Brewer, J. (1989). *The sinews of power: War, money and the English state, 1688–1783*. Harvard University Press.
- Congressional Budget Office. (2024). *The budget and economic outlook: 2024 to 2034*. <https://www.cbo.gov/publication/59710>
- Congressional Research Service. (2023). *China's industrial policies and U.S.–China trade tensions*. U.S. Congress.
- Cosbey, A., Droege, S., Fischer, C., & Munnings, C. (2019). Developing guidance for implementing border carbon adjustments. *Energy Policy*, 127, 84–94. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.1093/leep/rey020>
- Eichengreen, B. (1996). *Globalizing capital: A history of the international monetary system*. Princeton University Press.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- European Commission. (2023). *Carbon border adjustment mechanism*. <https://taxation-customs.ec.europa.eu>
- Farrell, H., & Newman, A. L. (2019). Weaponized interdependence: How global economic networks shape state coercion. *International Security*, 44(1), 42–79. https://doi.org/10.1162/isec_a_00351
- Findlay, R., & O'Rourke, K. H. (2007). *Power and plenty: Trade, war, and the world economy in the second millennium*. Princeton University Press.
- Fung, A., & Wright, E. O. (2003). *Deepening democracy: Institutional innovations in empowered participatory governance*. Verso.
- Gabor, D. (2021). The Wall Street consensus. *Development and Change*, 52(3), 429–459. <https://doi.org/10.1111/dech.12645>
- Gilpin, R. (1987). *The political economy of international relations*. Princeton University Press.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- Heckscher, E. F. (1935). *Mercantilism* (Vols. 1–2). George Allen & Unwin.
- Helleiner, E. (1994). *States and the reemergence of global finance*. Cornell University Press.
- Hobsbawm, E. (1975). *The age of capital, 1848–1875*. Weidenfeld & Nicolson.

- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence*. Little, Brown.
- Kindleberger, C. P. (1973). *The world in depression, 1929–1939*. University of California Press.
- Marx, K. (2013). *Kapital: Ekonomi politiğin eleştirisi* (Cilt 1). Yordam Kitap. (Orijinal eser 1867)
- Mehling, M. A., van Asselt, H., Das, K., Droege, S., & Verkuijl, C. (2019). Designing border carbon adjustments. *American Journal of International Law*, 113(3), 433–481.
- Ministry of Finance of the People’s Republic of China. (2023). *Fiscal subsidies for strategic industries*. <http://www.mof.gov.cn>
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public finance in theory and practice* (5th ed.). McGraw-Hill.
- O’Brien, P. K. (1988). The political economy of British taxation, 1660–1815. *Economic History Review*, 41(1), 1–32.
- OECD. (2023). *Climate policy and carbon pricing developments 2023*. OECD Publishing.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty-first century*. Harvard University Press.
- Polanyi, K. (2001). *The great transformation*. Beacon Press. (Orijinal eser 1944)
- Rodrik, D. (2011). *The globalization paradox*. W. W. Norton.
- Saraç, Ö. (2006). *Küresel vergi rekabeti ve ulusal vergi politikaları*. Maliye ve Hukuk Yayınları.
- SIPRI. (2024). *Trends in world military expenditure 2023*. <https://www.sipri.org>
- Strange, S. (1996). *The retreat of the state*. Cambridge University Press.
- Tørsløv, T. R., Wier, L. S., & Zucman, G. (2023). The missing profits of nations. *Review of Economic Studies*, 90(3), 1499–1534. <https://doi.org/10.1093/restud/rdac049>
- U.S. Department of the Treasury. (2025). *Major foreign holders of treasury securities*. <https://home.treasury.gov>
- U.S. Geological Survey. (2023). *Mineral commodity summaries: Rare earths*. <https://www.usgs.gov>
- U.S. Trade Representative. (2020). *Findings of the Section 301 investigation into China’s acts, policies, and practices*. <https://ustr.gov>
- Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I*. Academic Press.
- Wampler, B., & Avritzer, L. (2004). Participatory publics: Civil society and new institutions in democratic Brazil. *World Development*, 32(2), 291–312.
- White House. (2022a). *CHIPS and Science Act fact sheet*. <https://www.whitehouse.gov>
- White House. (2022b). *Inflation Reduction Act guidebook*. Executive Office of the President.